

Шило Оксана Сергіївна, викладач
кафедри загальної та вікової
психології КДПУ, аспірантка
НПУ ім.М.Драгоманова

Дослідження впливу рівня впевненості у собі на прояв креативності майбутніх вчителів

Нова ситуація в суспільстві і системі освіти вимагає підготовки викладача нового типу, здатного ефективно і продуктивно працювати в умовах, що постійно змінюються. Педагогу сьогодні необхідно не тільки володіти високим рівнем загальної культури, психолого-педагогічною компетентністю, але і нетрадиційно підходити до вирішення різних психолого-педагогічних ситуацій, організовувати свою діяльність на творчій основі. Для того, щоб адекватно реагувати на постійні зміни, людина повинна активізувати свій творчий потенціал, розвивати в собі такі якості, як креативність.

Оволодіння творчістю як видом і компонентом сучасної педагогічної діяльності дозволяє педагогу моделювати можливі зміни в організації, структурі та змісті освітнього процесу; цілеспрямовано вносити своєчасні корективи при використуванні педагогічних технологій та інновацій; формувати цілі навчання і виховання учнів (студентів) з урахуванням освітніх, виховних і розвиваючих можливостей учбового матеріалу, можливих утруднень у вивченні окремих питань і дисциплін, а також в

інших видах діяльності; результативно застосовувати різні методи, прийоми, засоби учбово-виховного процесу; реалізовувати особистісно-орієнтований підхід до учня на основі врахування його потенційних можливостей: особово-ділових якостей, розумових здібностей, поведінки; планувати подальшу професійно-педагогічну діяльність.

Саме тому формування креативності і розвиток творчої індивідуальності педагога сприяють підвищенню його компетентності і професіоналізму. Значущість вивчення закономірностей формування креативності в період навчання майбутнього фахівця обумовлена тим, що, по-перше, вона визначає продуктивно-творчу спрямованість особистості і складає основу її соціальної орієнтації в житті, по-друге, є базовою детермінантою професійної творчості, по-третє, сприяє розвитку творчого потенціалу фахівця і його самоактуалізації в соціальній сфері і, по-четверте, обумовлює адаптивні можливості організму, як фізіологічної системи, до специфічних особливостей педагогічної діяльності.

Важлива педагогічна вимога до сучасного освітнього процесу - безперервність, спадкоємність і включення студентів в активне освітнє середовище, в самостійне управління творчим процесом. Адже саме їм - сьогоденним студентам - завтра належить не тільки рухати вперед вітчизняну науку, але і самостійно здійснювати на практиці керівництво освітнім процесом.

Сучасний освітній процес надає можливість кожному студенту на будь-якому освітньому рівні не тільки розвинути початковий творчий потенціал, але і сформувати потребу в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку, сформувати об'єктивну самооцінку. З погляду гуманістичних позицій розвитку системи освіти, як частини соціальної системи суспільства, головним є орієнтація на розвиток особистості й освоєння базової гуманітарної культури. Необхідність вивчення проблеми креативності та її формування в професійній освіті пояснюється, перш за все, тим, що сучасний освітній процес повинен бути направлений на освоєння емоційно-ціннісного досвіду, а також сприяти самореалізації і розкриттю духовних потенцій особистості.

Рішення цієї проблеми можливе за умов відмови від передачі готових знань і ціннісно-нормативних уявлень в процесі навчання засобами репродуктивної педагогіки і у виробленні нових - креативних психолого-педагогічних технологій навчання, які сприяли б процесу саморозвитку, самореалізації і саморегулювання людини. Подібна перебудова освіти означає її гуманізацію, підсилює увагу до індивідуальності кожної людини, визначає установку на формування особистості творця нового суспільства з високими творчими і моральними якостями.

Актуальність нашого дослідження визначається тим, що проблема обґрунтування теоретико-методологічних основ формування креативності викладача школи в системі фахової освіти розроблена недостатньо і має важливе значення в професійній педагогічній діяльності в сучасних умовах.

Аналіз робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників дозволяє зробити висновок про те, що в сучасній психологічній науці на сьогоднішній день не існує однозначної інтерпретації терміну креативність.

Концепція креативності як універсальної творчої здатності набула популярність після робіт Дж. Гілфорда. Підставою цієї концепції з'явилася його кубоподібна модель структури інтелекту: матеріал $\times$ операції $\times$ результати (SOI – Structure of the Intellect).

Дж. Гілфорд виділив чотири основні параметри креативності: 1) оригінальність – здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді; 2) семантична гнучкість – здатність виділяти функцію об'єкту і запропонувати його нове використання; 3) образна адаптивна гнучкість – здатність змінити форму стимулу так, щоб побачити в ньому нові ознаки і можливості для використання; 4) семантична спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації. Пізніше Дж. Гілфорд згадує шість параметрів креативності: 1) здібність до виявлення і постановки проблем; 2) здібність до генерації великого числа ідей; 3) гнучкість – здібність до продукування різноманітних ідей; 4) оригінальність – здатність відповідати на подразники нестандартно; 5) здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; 6) здатність вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу.

У вітчизняній науці проблему креативності в другій половині ХХ-го століття розглядали Д. Б. Богоявленська, А.В. Брушлінській, Н.Ф. Вішнякова, М.С. Каган, А.Д. Лук, А.М. Матюшкін, Я.О. Пономарьов, В.Г.Риндак, та інші. Теоретична основа креативності простежується також і в роботах багатьох зарубіжних авторів (Г.Ю.Айзенк, Ф.Баррон, Д.Векслер, М.Вертаймер, Дж.Гілфорд, Х.Грубер, А.Маслоу, С.Меднік, Е.Торренс і ін.).

Крім комплексного структурно-функціонального аналізу творчого потенціалу вивчалися наступні аспекти проблем: психолого-педагогічні основи творчості, розвитку (А.В.Брушлінській, І.С.Кон, С.Ю.Степанов); суб'єкт-суб'єктна взаємодія і продуктивне спілкування (О.О.Бодальов, Л.С.Виготський, О.Г.Ковальов, Б.Ф.Ломов); особистісні кореляти креативності (Л.Б.Єрмолаєва-Томіна, А.Н.Лук); розвиток творчого потенціалу і креативності, виховання комунікативної компетентності і комунікативної культури (Ед.Де Боно, М.С.Каган, А.М.Матюшкін, Л.А.Петровська, Е.Торренс); діагностика креативності (Д.Б.Богоявленська, Н.Ф.Вішнякова, Дж.Гілфорд, Л.Б.Єрмолаєва-Томіна, Е.Торренс).

Зарубіжні (Дж.Гілфорд, Е.Торренс, Р.Стернберг, А.Баррон, Д.Харрінгтон, К.Роджерс) і вітчизняні дослідники (В.Н.Дунчев, В.М.Дружинін) визначали «креативність» з погляду культурно-історичного аспекту.

Теоретичний аналіз проблеми дозволив встановити, що в зарубіжній літературі дослідники визначають креативність як розвиток дивергентного мислення (що специфічно реалізовується в оригінальності, побіжності,

гнучкості мислення). Вітчизняні дослідники визначають креативність в рамках процесуально-діяльнісної парадигми як результат творчої діяльності. Сучасні уявлення про креативності припускають зв'язок людини з культурою, як результатом його творчої діяльності, що сприяє особистісному розвитку. В результаті проведеного аналізу, можна визначити поняття креативності як інтегральної властивості особистості, що визначає можливості соціальної взаємодії між людьми, при якій специфічною властивістю процесу, продукту і особистості є оригінальність мислення.

Таким чином креативність, на наш погляд, розуміється як інтегральна властивість особистості, що допускає варіювання шляхів вирішення життєвих проблем, виявляється в індивідуально-психологічних особливостях, що визначають активність суб'єкта в суспільстві. Креативність особистості виникає в результаті діяльності в соціальному контексті.

Часто розглядають креативність як особистісну характеристику, але не як той або інший набір особистісних рис, а як реалізацію людиною власної індивідуальності [8; 9]., тому, що саме креативність дозволяє людині проявити свою індивідуальність і унікальність.

Людська індивідуальність неповторювана, унікальна, тому реалізація індивідуальності – це і є творчий акт (внесення в світ нового, унікального, раніше не існуючого). Основними процесуальними характеристиками креативності є наступні:

- креативність розгортається в процесі суб'єкт-суб'єктного взаємодії;
- креативність завжди в тій чи іншій мірі адресована іншій людині.

Ці характеристики логічно витікають з розгляду креативності як реалізації власної індивідуальності, оскільки людська індивідуальність виявляється в процесі міжособового спілкування (прямого або опосередкованого) і завжди в тій чи іншій мірі є пред'явленням своєї індивідуальності іншій людині.

У численних психологічних працях [1; 2; 3; 7], присвячених юнацькому віку, найчастіше акцент робиться на питаннях розвитку самосвідомості і адекватної самооцінки, оскільки саме цей вік є центральним періодом становлення світоглядної системи, деяких рис характеру і соціального інтелекту.

Величезне значення мають ці питання, коли йдеться про студентів. При цьому необхідно пам'ятати, що сам освітній процес є одним з головних чинників, що впливають на розвиток особистості, тому на перше місце стають розумові здібності, знання, уміння і навички.

Юнацький вік пов'язаний з самоідентифікацією (Е. Еріксон). Тобто, людина починає усвідомлювати себе самостійною особистістю і намагається себе позиціонувати саме в цій якості. Психолог Карл Юнг називав цей шлях індивідуалізацією, А. Маслоу дав цьому процесу ім'я «самоактуалізація», в інших джерелах це називають соціальною

інтеграцією або соціальною автономізацією, іншими словами, пошук свого місця в тому суспільстві, яке є реальністю. У тому суспільстві, в якому належить молодій людині жити.

Даний період життя найбільш важливий для формування адекватної самооцінки. В юнацькому віці формується уміння самоаналізу, самоспостереження, здатність аналізувати власні результати і, тим самим, адекватно оцінювати себе, вірити у власні сили.

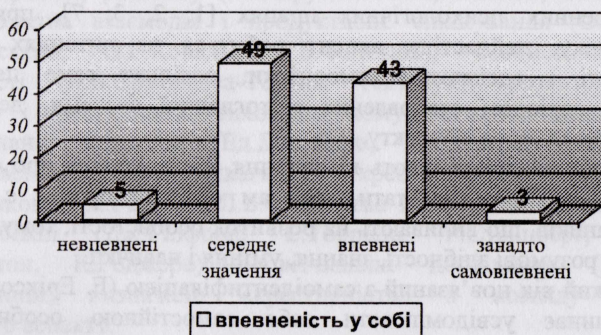
Коли ми упевнені в собі, ми віримо, що у нас є те, що необхідно мати для досягнення мети і що ми не розгубимося, якщо її не досягнемо. Упевненість в собі стоїть в одному ряду з самоповагою, але слово упевненість звичайно застосовується, коли ми говоримо про свої уміння та здібності (Я упевнений, що зможу ...).

Саме тому, метою дослідження ми обрали вивчення впливу рівня впевненості у собі на прояв креативності майбутніх вчителів. Гіпотеза дослідження: прояв креативності майбутніх вчителів залежить від рівня впевненості у собі.

Дослідження було проведено у квітні – травні 2009 року. У дослідженні взяли участь 40 студентів фізико-математичного факультету і 20 студентів історичного факультету КДПУ (I – II курси) віком 18-19 років (загалом 60 чоловік). Проводилося у три етапи: вивчення рівня впевненості студентів у собі; вимірювання рівня невербальної креативності; співвіднесення результатів обох досліджень.

Упевненість в собі діагностувалася за допомогою, що складається з 30 тверджень, які описують різні типи поведінки людей. Студентам необхідно було вказати ступінь згоди або незгоди з цими твердженнями в балах від 1 до 5.

Результати діагностики впевненості у собі студентів наочно представлені на малюнку 1.

Малюнок 1. Розподіл студентів за діагностикою рівня впевненості у собі

Як видно з діаграми, 49% студентів мають середнє значення впевненості у своїх силах, тобто здебільшого вони вірять у те, що можуть впоратися зі своїми справами, але інколи мають сумніви, як і більшість людей. 43% респондентів впевнені у собі – майже не сумніваються у собі, довіряють своїм почуттям, переконані, що усе роблять правильно. Невпевненість у собі продемонстрували 5% опитаних – їм важко починати діяти через вагання, те, що відбувається в їхньому житті здається складним і важким для вирішення. Невелика кількість юнаків (3%) виявилися занадто самовпевненими – сумніви їм майже не відомі, полубляють діяти, ризикують і навіть не помічають цього.

В цілому студенти показали доволі високі результати упевненості в собі, що свідчить про готовність до складної діяльності, віру у свої сили, бажання досягати поставлених перед собою цілей.

Невербальна креативність студентів досліджувалася за допомогою субтесту «Завершення малюнків» (Complete Figures), який був адаптований А.Н. Вороніним у 1993-1994 роках в лабораторії діагностики здібностей Інституту психології РАН. Особливий акцент у цьому субтесті ставиться на виявлення невербальної креативності як певної здібності до «спородження» нового, оригінального продукту в умовах мінімальної вербалізації. Являє собою кілька картинок з набором ліній, використовуючи які випробовуваним необхідно домальовувати картинку до певного осмисленого зображення. Зі всього різноманіття критеріїв креативності для нашого дослідження представляють інтерес критерії оригінальності, запропонований Дж. Гілфордом і Е. Торренсом. Діагностичні можливості методики дозволяють оцінювати такий показник креативності, як оригінальність. У даному варіанті тесту використовується 6 картинок, з яких ми обрали 3.

Проаналізувавши малюнки, студентів було розподілено на 4 групи:

1) ті, усі 3 малюнки яких були оригінальними – 100 % оригінальних.

Ця група склала 20 % виборки.

2) ті, що мали 2 оригінальних і один малюнок, що зустрічався більше 2 разів у групі – 66 % оригінальних.

Найбільша за обсягом група – 40 % студентів.

3) ті, що мали 1 оригінальний і 2 малюнки, що зустрічався більше 2 разів у групі – 66 % стереотипних.

До цієї групи потрапили 19 % досліджуваних.

4) ті, усі 3 малюнки яких були стереотипними, тобто зустрічалися більше 2 разів у групі – 100% стереотипних.

Кількість склала 21 % досліджуваних студентів.

З отриманих даних можна побачити, що студентам, що взяли участь у дослідженні, притаманний досить високий рівень невербальної

креативності (60 % виборки продемонстрували оригінальні і здебільшого оригінальні результати).

Отримані дані наочно представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл студентів на групи за показником оригінальності або стереотипності малюнків

100 % оригінальних	66 % оригінальних	66 % стереотипних	100 % стереотипних
20%	40%	19%	21%

Наступний етап дослідження – співвіднесення результатів дослідження впевненості у собі та креативності. Для цього ми об'єднали отримані дані в таблиці 2.

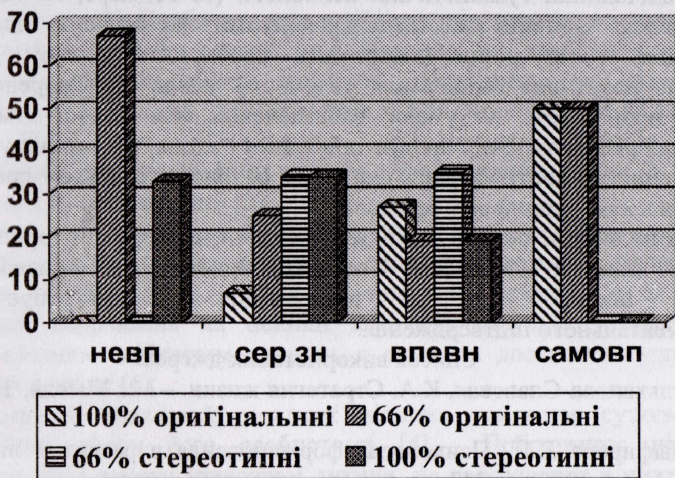
Таблиця 2

Розподіл оригінальних та стереотипних малюнків студентів в залежності від рівня впевненості у собі

	100 % оригінальних	66 % оригінальних	66 % стереотипних	100 % стереотипних
Невпевнені у собі	0	67%	0	33%
Середнє значення	7%	25%	34%	34%
Впевнені у собі	27%	19%	35%	19%
Занадто самовпевнені	50%	50%	0	0

Наведені дані свідчать про те, що стереотипність малюнків студентів поступово зменшується зі збільшенням показника впевненості у собі від невпевненості у собі до самовпевненості (33 % – 34 % – 19 % – 0). Кількість оригінальних малюнків, навпаки, збільшується разом із зростанням значення впевненості у собі (0 – 7 % – 27 % – 50 %). Здебільшого стереотипні малюнки (66 % стереотипних) характерні для тих, хто має середні показники впевненості у собі. Переважно оригінальні малюнки створили невпевнені в собі (67 %) та занадто самовпевнені (50%).

Наочно результати дослідження представлені за допомогою діаграми (малюнок 2).

Малюнок 2. Розподіл оригінальних та стереотипних малюнків студентів в залежності від рівня впевненості у собі

Таким чином, можна простежити певну залежність між рівнем впевненості в собі та проявом креативності особистості. Зі зростанням рівня впевненості в собі, зростає і здатність до прояву креативності. Іншими словами: прояв креативності особистості прямо пропорційний рівню розвитку впевненості в собі.

Упевненість в собі можна описати як позитивне відчуття себе і віру в свої можливості. Необхідно прагнути до створення позитивної атмосфери в освітньому процесі, підвищувати рівень самооцінки студентів, розвивати їхню впевненість у власних силах. Саме такі фактори сприятимуть ефективному розвитку та прояву їхніх інтелектуальних і креативних здібностей.

Цікавим є той факт, що умови для розвитку впевненості у собі та для розвитку креативності особистості багато в чому збігаються. Так, наприклад, для розвитку впевненості в собі зазначається необхідність створення ситуацій, в яких людина буде успішною, особливості оцінювання дій та їхньої поведінки оточуючими, забезпечення психологічної безпеки, заохочення до дій і т. д. (Жатько О.В., Вагін І., Рубштейн Н., Боулбі Дж.).

Для того, щоб розвивати креативність, необхідно також створити спеціальні умови. Вітчизняні дослідники виділяють як умови наявності позитивного зразка творчої поведінки, соціальне підкріплення творчої поведінки (В.М. Дружинін, Н.В. Хазратова), наявності наставника і вплив сім'ї (Е.А. Корсунській), вплив сімейних відносин і умови розвитку в школі (Е.Е. Тунік).

Представники гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Маслоу й ін.) виділяють зовнішні (забезпечення психологічної безпеки, відсутність оцінювання) і внутрішні (відкритість особистості новому досвіду, внутрішнє позитивне оцінювання творчості) умови. Е. Торренс і Дж. Гілфорд пропонують як умови: забезпечення сприятливої атмосфери, заохочення різних творчих продуктів в школі і вдома, виховання у дитини усвідомлення цінності творчих рис своєї особистості, зразок креативної поведінки в навколишньому середовищі.

Таким чином, обидва досліджувані нами процеси є, скоріш за все, взаємопов'язаними між собою, і розвиток одного з них призводить до розвитку іншого. Але це припущення ще потребує свого експериментального підтвердження.

Список використаних джерел:

1. Абульханова-Славская, К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – с. 299
2. Анцыфирова Л.И. Психология формирования и развития личности. М.: Наука, 1989.- с. 342
3. Белоус В.В. Психология индивидуальности в трудах В.С. Мерлина и ее развитие в современном человекознании. - Пятигорск, 1998.
4. Божович Л.И. Проблемы ориентации личности. М.: 1995. - с.332
5. Боулби Джон. Уверенность в себе и некоторые условия, которые ей содействуют /<http://www.bestreferat.ru>
6. Жатько Елена Владимировна. Формирование уверенности в себе у студентов управленческих специальностей: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 : Москва, 2004 172 с./ <http://www.lib.ua-ru.net>
7. Кон И.С. Психология юношеского возраста: (Проблемы формирования личности). Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1979. – с. 175
8. Митина Л.М. Психология развития конкурентоспособной личности. - М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Изд. НПО «МОДЭК», 2002. - с. 400 (Серия «Библиотека психолога»).
9. Хазратова Н. В. Формирование креативности под влиянием среды
10. Рубштейн Ніна. Полный тренинг по развитию уверенности в себе / <http://freebooks.net.ua>